

för att stödja ett argument eller ens som en service för vidare läsning vilket man skulle kunna förvänta sig i en populärhistorisk text. De tämligen slarvigt hanterade referenserna visar varifrån Welinder hämtat information, främst från diverse internetsidor av varierande längd och kvalitet, eller korta notiser i uppslagsverk. Om uppslagsverken skrivits i början av 1900-talet eller 2000-talet tycks ha mindre betydelse. Han bygger på forskare verk-samma under första halvan av 1900-talet, som arkeologerna Arthur Nordén och Birger Nerman eller religionshistorikern Åke Ohlmarks. Men även mer samtida amatörforskare som Göran och Gunnel Liljenroth figurerar. Eftersom källredovisningar saknas tappar således Welinder bort en viktig fråga om varför en del fortsätter att undersöka det som professionella historiker och arkeologer inte längre arbetar med. Kanske hade anmärkningen sett an-norlunda ut om Welinder hade skrivit en blogg med betraktelser i stället för en tryckt bok med dess krav på en början, en mitt och ett slut. Visserligen behöver även en bloggförfattare fundera över sådant som målgrupp, men då hade noterna känts mer naturliga för den som genast vill klicka sig vidare och läsa om kinesiska muren, och läsaren hade troligen uppskattat återkommande korta exposéer med en tematik löst knuten till Bråvalla mer. Att en händelse inte är historiskt säkerställd är ingen anledning att inte berätta om den. Men har man intresse för nordisk fornhistoria så finns det roligare och mer välskrivna böcker att läsa, till exempel någon av de äldre informatörer som Welinder själv nyttjar.

Har då boken inga positiva sidor? Jo, den är kort. Kanske till och med för kort. Om man inte redan vet att kamp är ett ålderdomligt ord för häst så kan man helt missa poängen med varför pällen var så förtvivlad. Det förtäljer nämligen inte historien.

Lunds universitet

ANNA WALLETTÉ

Klaus Düwel, Robert Nedoma & Sigmund Oehrl, *Die südgermanischen Runenschriften* (Berlin/Boston: De Gruyter 2020). 2 vol., 1 331 s.

År 1821 publicerades den tyske språkforskaren Wilhelm Grimms bok *Ueber deutsche Runen*, där han ville leda i bevis att runskriften inte bara hade använts i Norden utan att den också hade varit i bruk på tyskt område. Vid denna tid hade dock inte en enda runinskrift påträffats inom området och han byggde därför på litterära källor i kombination med runalfabet som fanns upptecknade i manuskript. Det skulle dröja ända till 1865 innan de första runorna på kontinentalgermanskt område upptäcktes och då på en

fibula som hade påträffats drygt 20 år tidigare i Nordendorf (Bayern). Finndet skulle följas av ytterligare och när Rudolf Henning 1889 publicerade den första monografin över materialet, *Die deutschen Runendenkmäler*, kunde han räkna till 16 inskrifter. Sedan dess har antalet runinskrifter från det tyska språkområdet stadigt stigit och när nu Klaus Düwel och hans medarbetare nästan exakt 200 år efter Grimms bok publicerar en korpusutgåva omfattar den sammanlagt 141 nummerade inskrifter. Dessa härrör från senare delen av 200-talet till 600-talets mitt, då runbruket på kontinenten upphörde.

Till skillnad från i Skandinavien saknas i stort sett runristningar på stenar och i hällar. I stället uppträder runorna på olika typer av lösföremål och då företrädesvis på kvinnliga dräktspännen. Inskrifterna är i regel mycket korta och utgörs inte sällan av ett enda ord, ofta ett personnamn. Ingen inskrift är längre sju ord. Det är alltså en förhållandevis beskedlig textmängd det handlar om, men såsom originalkällor är detta ändå ett viktigt material för den språkhistoriska forskningen.

Det aktuella verket är synnerligen omfattande och består av två band med tillsammans mer än 1 300 sidor, även om en hel del av dessa upptas av bilder. Framställningen inleds med en lång inledning, som ger en fyllig bakgrund till materialet. Klaus Düwel behandlar här såväl forskningshistorien som runkunskapens utbredning på kontinenten, medan Robert Nedoma har bidragit med kapitel om runformer och språk. Diana Sauer redogör för de senaste dateringarna och Sigmund Oerhl behandlar "Paraschriftliche Zeichen" det vill säga tecken som uppträder tillsammans med runinskrifter, men utan att kunna karakteriseras som runor. Ett problemområde som också behandlas är de förändringar som runinskrifterna har genomgått till följd av konserveringar och som kan ha resulterat i att de i dag ser annorlunda ut än när de först upptäcktes. Ett avsnitt av Peter Pieper belyser också de tekniska möjligheterna vid mikroskopundersökningar av runobjekt.

I editionsdelen av arbetet är inskrifterna uppställda och nummerade i bokstavsordning efter fyndort, vilket gör det lätt att hitta den enskilda inskriften, även om det geografiska sammanhanget bryts och inskrifter från olika delar av Europa blandas. Detta är dock knappast till någon större nackdel, eftersom det ändå nästan uteslutande handlar om lösföremål, som inte behöver ha sitt ursprung på den plats där de har hittats. Varje artikel är mycket systematiskt upplagd, med en inledande kortpresentation av själva inskriften och korta grunddata följt av en noggrann beskrivning av föremålet och inskriften, där givetvis läsning och tolkning av runorna ges det största utrymmet. Orienteringen i materialet underlättas av att alla inskrifter också har samlats i ett appendix i inledningen, där varje inskrift presenteras på några rader i samma ordning.

Av de 141 sydgermanska inskrifterna är det dock inte alla som betraktas som äkta, utan siffran omfattar även sådana runinskrifter som bevisligen har tillkommit i senare tid eller där äktheten är ifrågasatt. Hit hör exempelvis runbenet från Maria Saal i Österrike (*SG-76, asterisken framför signumet används i utgåvan för att markera att det rör sig om en oäkta inskrift), där arkeologen som fann det till och med har erkänt upphovsmannaskapet. En stor andel utgörs också av inskrifter där det inte går att fastslå om det verkligen rör sig om runor. Tillsammans uppgår dessa oäkta och osäkra inskrifter till inte mindre 50 stycken, vilket motsvarar mer än en tredjedel av hela materialet. De säkra runinskrifterna från det sydgermanska området är alltså egentligen inte fler än cirka 90. Att såväl oäkta som tvivelaktiga inskrifter har inkluderats i volymen är dock en fördel, eftersom materialet på så sätt finns samlat i stället för att spridas ut i olika publikationer.

Verket är mycket rikt illustrerat, där varje föremål återges med flera bilder och ofta i färg. Tyvärr har dock vissa bilder blivit lite väl små, vilket kan göra det svårt att urskilja ristningarna. Någon gång som i fallet med pelaren från Breza i Bosnien (SG-19) är ristningsytan dessutom belyst på ett sådant sätt att inskriften inte alls går att följa. Här hade det behövts en teckning som komplement. Att författarna inte har sparat på illustrationerna är mycket tacknämligt och det är nästan så att man bara genom att bläddra i planschdelen kan avgöra vilka inskrifter som bör avfärdas som oäkta.

Trots den enorma informationsmängd som har samlats i detta verk finns det mycket få slutsatser om det kontinentala runbrukets uppkomst och försvinnande. Tidigare var fynden begränsade till i huvudsak 500- och 600-tal och det har ibland talats om ett tillfälligt inflytande från Norden. Med upptäckten år 2011 av runorna på kammen från Frienstedt i Thüringen (SG-36), som dateras till perioden cirka 250/260–310/320, verkar man nu mer benägen att räkna med en inhemsk utveckling. Beträffande frånvaron av runfynd på kontinenten efter mitten av 600-talet väljer Düwel att citera sig själv i en artikel från 2011, där detta tillskrivs dels övergången till kristendomen, dels att man i samband med kristnandet upphör med att begrava de döda i de kläder som de har burit i livet. Det senare förklarar varför runföremålen försvinner, men egentligen inte varför man överger själva skriftsystemet.

Riksantikvarieämbetet, Visby

MAGNUS KÄLLSTRÖM